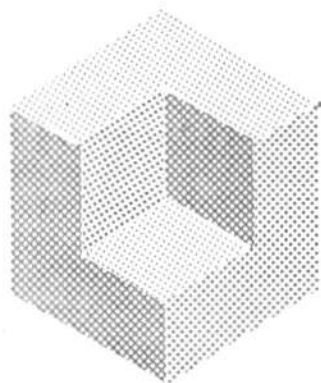

Beszámolók • Szemlék • Közlemények

A nehézipari könyvtárhálózat

A NIMDOK megalakulása óta – közel két évtizede – látja el folyamatosan a nehézipari vállalatok és intézetek szakkönyvtárainak támogatásával, módszertani irányításával kapcsolatos, jogszabályokban meghatározott feladatait. E feladatok ellátása a nemzetközi információs és könyvtárhálózati osztály keretében tevékenykedő könyvtárhálózati és módszertani csoportra hárul, amelynek jelenlegi létszáma két fő: a csoportvezető és a hálózati előadó. Az elmúlt évtizedben azonban több olyan év is volt, amikor egy fő birkózott e feladatokkal, ami nagyságrendileg mindenképpen behatárolta a lehetőségeket. Mindemellett, ha szerényebb mértékben is, de sikerült eredményeket elérnünk.

A nehézipari hálózatba tartozó szakkönyvtárak helyzetét és eltérő fejlesztési ütemét nagymértékben meghatározták az adott működési feltételek és a megnövekedett vállalati önállóságból következő eltérő helyi adottságok, valamint a fenntartó vállalati vezetők szemléletében, igényeiben és lehetőségeiben mutatkozó eltérések. Mindez meglehetősen változatossá tette az összképet az egyes iparágak és azon belül az egyes vállalatok könyvtárait illetően. Az elmúlt évtizedben a mezőny egyre jobban széthúzódott. Az elfogadható működési feltételekkel rendelkező nagyobb kutató- és tervezőintézetek, illetve vállalatok könyvtárai, ha különböző ütemben és mértékben is, de általában továbbra is fejlődtek, míg a kisebb vállalatok könyvtárainak a feltételei tovább romlottak, vagy jobb esetben stagnáltak. Ma már több olyan könyvtári egység van a hálózatban, amelyet jelenlegi kritériumaink alapján voltaképpen nem lehet könyvtárnak tekinteni.

A hálózat jelenlegi helyzetét a következő statisztikai adatok jelzik a leginkább: összesen 132 könyvtári egységünk van, amelyek összesen 2 241 550 állományegységet (könyv, folyóirat, egyéb dokumentum) mondhatnak a magukénak. A hálózatba tartozó könyvtárak nagyobb

része – nevezetesen 77 könyvtár – rendelkezik 1 vagy több főfoglalkozású könyvtárossal, míg 55 könyvtárban részfoglalkozású ill. megbízott munkatársak látják el a könyvtári feladatokat. A 77 könyvtár közül 3 országos feladatkörű szakkönyvtár, 10 kutató- és tervezőintézeti szakkönyvtár, 63 pedig vállalati szakkönyvtár.

A főfoglalkozású könyvtárosok a következőképpen oszlanak el könyvtárainkban: 1 fő tevékenykedik 38 helyen, 2–4 fő 24 helyen, több mint 5 fő 15 helyen.

Öt könyvtár kivételével valamennyi főfoglalkozású könyvtárossal dolgozó könyvtár rendelkezik önálló helyiséggel.

A 132 könyvtári egységben összesen 213 főfoglalkozású, 58 részfoglalkozású ill. megbízott és 32, voltaképpen társadalmi munkásnak tekinthető könyvtáros tevékenykedik.

A főfoglalkozású könyvtárosok iskolai végzettség és szakképzettség szempontjából a következő megoszlást mutatják: 24 fő felső-, 85 fő közép-, 46 fő pedig alacsonyabb szakképesítéssel rendelkezik. 58 könyvtárosunknak nincs semmiféle szakképesítése.

A 77, főfoglalkozású könyvtárossal rendelkező könyvtárban majdnem 20 ezer olvasót látnak el rendszeresen. E könyvtárak évi kölcsönzési forgalma eléri az 50 ezer dokumentumot. Ebből a könyvtárközi kölcsönzés 6–7 ezer kötet körül mozog. E könyvtárak több mint a felében, azaz 40 könyvtárban az állomány nagyságrendje 10 ezer és 50 ezer egység között van. 50 ezer egység feletti állománnyal tíz, 5000 egység alatti állománnyal pedig kilenc könyvtár rendelkezik.

Talán e rövid statisztikai összefoglaló is utal arra, hogy a szükséges működési feltételekkel és a rájuk épülő rendszeres szakkönyvtári szolgáltatásokkal a hálózatba tartozó könyvtárak mintegy egyharmada büszkélkedhetik. A második harmadba tartozó könyvtárak kisebb-nagyobb ellátási, működési gondokkal küszködnek, míg a

mezőny harmadik harmadában egyszerűen nincsenek meg azok az alapvető feltételek sem, amelyeknek alapján könyvtári kategóriába lehetne sorolni az ott levő „képződményeket”.

A legkedvezőbb feltételekkel rendelkező és színvonalas szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak elsősorban a vegyipar, a gyógyszeripar és az energiaipar területén találhatók, míg a legsanyarúbb feltételek között vegetálók általában a szén- és az ércbányászat területén vannak. Természetesen rendhagyó – pozitív és negatív – kivételek valamennyi iparágon belül találhatók.

A hálózati és módszertani csoport az elmúlt években a fenti gondok és problémák közepette is igyekezett mindenekelőtt szakmai tanácsadással, rendszeres helyszíni kiszállások keretében adott módszertani útmutatással közvetlenül is segíteni a könyvtárak munkáját. Ahol lehetőség nyílt rá, a fenntartókkal folytatott megbeszélések agitativ erejével is igyekeztünk enyhíteni a működési feltételek területén mutatkozó gondokon, olykor sikerrel is. Minden évben megrendeztük a könyvtárosok alapfokú tanfolyamát és vizsgáját, évente átlagosan 30 fő részvételével.

A *Műszaki könyvnapok* rendezvényeit ugyancsak minden évben megszerveztük, aktívan működünk közre a hagyományos akció országos szervező bizottságának és könyvtári szakbizottságának munkájában. Rendszeresen láttuk el a törlések és a selejtezési kérelmek felülvizsgálatát, a főléspéldány jegyzékeknek az OSZK főléspéldány központjába való továbbítását. E rendszeresen ellátott tevékenységek mellett az elmúlt időszakban egyik kiemelt feladatunknak tekintettük az új működési és szervezeti munkaszabályzat elkészítését, közreadását, illetve az ennek alapján elkészült vállalati szabályzatok felülvizsgálatát. A szabályzatok eddig a könyvtárak kb. 30%-ánál készültek el, a többi esetben részben kiegészítésre, további átdolgozásra szorulnak, vagy még nem kaptunk visszajelzést arról, hogy elkészültek volna.

Az Ipari Minisztérium megbízásából a közelmúltban felmértük a hálózat területén az időszaki sajtótermékek előfizetésének korlátozása és megrendelésének összehangolása tárgyában kiadott 259/1981. Ip. M. sz. határozat megvalósításának mértékét.

E felmérés céljára körlevelet juttattunk el valamennyi hálózatunkba tartozó szakkönyvtárnak. Közülük 118 küldött értékelhető adatokat. A felmérés adatai alapján azt állapíthattuk meg, hogy 47 vállalati szakkönyvtár az előző évi rendelésekhez képest összesen 1 millió Ft-ot takarított meg. Közel 250 ezer Ft-os költségnövekedés mutatkozott 9 könyvtár esetében, míg a többi vállalatnál a folyóiratok beszerzési értéke nagyjából megegyezik a tavalyi értékkel. Hálózati szinten tehát kb. 750 ezer Ft volt a tiszta megtakarítás. Ezt nem is annyira a folyóiratfeleslegesség, mint inkább a példányszámok csökkentésével sikerült elérni. A néhány helyen jelentkező többletköltségek részint az előfizetési árak emelkedésével, részint az egyes folyóiratokhoz való indokolt vagy olykor indokolatlan ragaszkodással magyarázhatók.

Hálózati tevékenységünk e vázlatos – korántsem a teljesség igényével történt – ismertetése után röviden szólni kell néhány, munkánkat nehezítő vagy gátló körülményről. Ezek közül is elsőnek saját működési feltételeink szűköségét, 2 fős csoportunkat említeném, amelyhez talán felesleges is kommentárt fűzni.

A második, meglehet, hogy a legnagyobb probléma abban található, hogy a hálózati központok mindmáig nem kaptak szakfelügyeleti jogot. A gazdaságirányítási rendszer mai gyakorlatában egységes alapelveken történő, tervszerű, a hálózat egészére kiterjedő fejlesztés csak ráolvasással már nehezen megy. A hálózati központnak ilyen körülmények között arra sincs lehetősége, hogy az új könyvtárosi státuszok szakmailag felkészült munkatársakkal való betöltését egységes követelményrendszer alapján, a vállalati fenntartókkal közösen intézze.

A mai helyzet egyik következménye a mind gyakoribbá váló fluktuáció, valamint a tervszerű káderutánpótlás helyébe lépő kontraszelekció, ami nemcsak a könyvtárosi szakma társadalmi rangját, megbecsülését, de a vállalatok információs igényeinek szakszerű ellátását is veszélyezteti. A vállalati önállóság ilyen való értelmezése – a jogi rendezés már megemlített hiányán kívül – abból a hiedelemből is táplálkozik, hogy a centralizáció és a decentralizáció alapelvei és a jegyükben keletkezett irányítási modellek antagonisztikusan mondanak ellent egymásnak. Meggyőződésünk szerint nemcsak lehetséges, hanem szükséges is a két irányítási modell komplex egységének a kialakítása, a különböző döntési szintek egységes irányítási rendszerre integrálása, ahol a „központi akarát” jól megfér a helyi érdekekkel, és a kettő nem gyengíti, hanem kölcsönösen erősíti egymást. Ehhez azonban a szükséges jogi rendezésen túl igen fontos volna a helyi vezetők, a fenntartók szemléletének helyes orientálása, azon sajátos érdek felismertetése, amely az innovációs folyamat minden fázisában és szintjén, a kutatástól a termelésig tartó láncban felismeri a szakirodalom és a szakmai tájékoztatás tényleges helyét, jelentőségét, és nem tartja nyugnek, pénzkiadásnak, hanem egyenrangú partnernek a műszaki fejlesztéshez nélkülözhetetlen információkat szolgáltató műszaki könyvtárakat és tájékoztatási egységeket. Akkor bizonyára könnyebb lesz – az objektív nehézségek ellenére is – az ehhez szükséges működési feltételek kialakítása, a szakemberutánpótlás biztosítása, a közös érdekek felismerése. A jobb munkamegosztás, az információcsere, a lehetőségek célzott felhasználása, egyszóval az ipari tárca egészét érintő feladatok koordinálása az eddigieknél lényegesen hatásosabban szolgálhatná az adott vállalat érdekeit is.

Feladataink és gondjaink felvázolása után néhány gondolatot a jövőről is illik szólni. Ez a jövő elsősorban két újkeletű eseménnyel kapcsolatos.

Az első ilyen jelentős, a fejlődés irányát meghatározó esemény az év nyarán megtartott *IV. országos könyvtárügyi konferencia*, amely célul tűzte ki a könyvtári és a tájékoztatási rendszer országos irányításának egységes rendezését.

E helyes és időszerű célkitűzés megvalósításával valóban új korszak nyílna a hazai szakkönyvtár- és tájékoztatásügy fejlődésében. Létrejönné az egységes irányítás eszközrendszere, és az eddigieknél kedvezőbb feltételek teremtnének az egységes szakfelügyeleti rendszer kialakítására is. Ezért a magunk részéről örömmel üdvözljük a konferencia ajánlásait, téziseit és a bennük megfogalmazott törekvéseket.

A másik ilyen új korszakot nyitó esemény az iparirányítás korszerűsítését célzó új, egységes ipari tárca létrehozása, amely – reményeink szerint – kedvezőbb feltételeket teremt egy egységes, integrált könyvtári rendszer és hálózat kialakítására. Az ehhez vezető úton már a múltban megtettük az első, olykor bátortalan, olykor határozottabb lépéseket, amikor a három hálózati központ tevékenységét próbáltuk több-kevesebb sikerrel összehangolni, koordinálni egységes alapelvek szerint. Ennek egyik eredménye volt a közelmúltban a KG-Informatik szervezésében közösen lebonyolított alapfokú tanfolyam és vizsga, amely az eredmények tanulsága szerint mindannyiunk meglegedésére jól sikerült. Véleményünk szerint az egységes új szervezet kialakítása megkönnyítheti, meggyorsíthatja e folyamatot, és jobb feltételeket teremthet a jelenleg mindannyiunkat foglalkoztató közös gondok, problémák rendezésére, amihez szeretnénk megnyerni új főhatóságunk, az Ipari Minisztérium támogatását.

Bagi János

A külföldi folyóirat- és könyvbeszerzés helyzete az Országos Műszaki Könyvtárban 1968–1981/1982 között

A külföldi folyóirat- és könyvbeszerzés adatai a közleményben 1968-tól szerepelnek, mégpedig két okból is. Egyrészt intézményi átszervezéssel akkor integrálták egyetlen részlegbe, a Gyarapítási osztályba valamennyi dokumentumfajta beszerzési (ill. szükség szerint nyilvántartási) folyamatát; másrészt 1968-tól új devizasorzót vezettek be a könyv- és folyóiratimportban, és ezzel karöltve a könyvtárak költségvetésében Ft-ban állapították meg a beszerzési keretet. Az időszak kiadványok esetében – a rendelési előretartás miatt – az 1982. évi rendelési adatokat is feltüntettük a csatolt táblázatban, és tekintetbe vettük őket elemzésünk közben is. A könyvbeszerzés elemzésénél – az alapadatokon kívül – az 1981 augusztusában előkészített kézikönyvrendelések átlagár-kimutatását használtuk fel. A felmérés fókuszába

a kapitalista országokból vásárolt kiadványok kerültek, mert az árak évről-évre növekvő trendje miatt a kiadványok beszerzése idézi elő a könyvtári állománygyarapítás költségvetési nehézségeit.

1. A folyóiratállomány gyarapodása

A gyűjteményben az éves rendeléssel előfizetett külföldi címek száma lényegében stagnál, illetőleg visszafejlődésben van. A tőkés országokból származó időszak kiadványok száma 1968 és 1975 között kisebb-nagyobb mértékben még gyarapodott (1968: 2250; 1975: 2644). A csúcs az 1975. év volt mindenféle szempontból. Azóta, hullámzóan ugyan, de visszaesés következett be, és az 1982. évi rendeléskor már 5%-kal kevesebb címet adtunk fel, mint 1968-ban.

Nem növekszik a gyűjtemény a kívánt mértékben az évente induló új időszak kiadványokkal, és ennek következtében az állományrendelés mind kevésbé reprezentálja a termés színét. Az előszerzeményezés évente 250–350 új, az intézmény szakemberei által fontosnak véleményezett címet „tálal” a beszerzés elé. Ebből azonban csak néhány évben sikerült jelentősebb mennyiségű új címet ténylegesen meg is rendelni (1969: 234; 1975: 145; 1976: 100; 1979: 135). 1981-re már csak 19 új címet rendeltünk, 1982-re pedig egyetlen egyet sem.

Az év végi statisztikai adatokból ennek ellenére az látható, hogy a kapitalista országokból vásárlással érkezett összes cím számában egyenetlenül, de mégis emelkedő a tendencia 1968 és 1980 között (1968: 2071; 1970: 2533; 1975: 3121; 1979: 2748; 1980: 2848). A címek száma a jelzett időszakban tehát 37%-kal növekedett. E jelenségnek az a magyarázata, hogy az elmúlt években differenciáltabbá váltak a vásárlási módok. A Kultúra, az ÁKV vállalatok és az OMK Gyarapítási osztályának kölcsönös megállapodásai folytán (amelyek jobbára a külföldi fél feltételeinek hazai tudomásulvételét jelentették) az éves rendelésen kívül más „vételi” formák is meghonosodtak, mint: a „standing order”, a közvetlen, a „csomag”, a „deposit account” rendelések.

Az állományi színvonal fenntartásának, ami a kínálat szüntelen bővülésének körülményei közepette egyenlő a külföldi címek növelésére való törekvéssel, a csere/ajándék kapcsolatok fejlesztése kínált rögzös utat. Ezzel a megcsappant vásárlási készséget próbáltuk equalizálni. Elsősorban – természetesen – a testületi, intézményi közreadású címekhez tudtunk ily módon hozzájutni. 1975–1980 között 520 címet kértünk be csereként/ajándékként, miközben ugyanezen időszak alatt 544 új címet rendeltünk. Ehhez a felfutáshoz azonban meg kellett teremteni a feltételeket (kvalifikált, nyelveket tudó munkaerők, nyilvántartások és jegyzékek, költségvetési